

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 12

Засновано у 2013 році

Рівне – 2019

**Ministry of Education and Science of Ukraine
Rivne State University of the Humanities**

**PSYCHOLOGY:
REALITY AND PERSPECTIVES**

Compilation of scientific papers

Issue 12

Founded in 2013

Rivne – 2019

Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 12 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2019. – 244 с.

Збірник наукових праць «Психологія: реальність і перспективи» включено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(на підставі Рішення Атестаційної колегії МОН України від 29 вересня 2016 та Наказу Міністерства освіти і науки України від 07.10.2016, № 1222)

Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ № 18713-7513 Р

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Заступник головного редактора:

Корчакова Наталія Вікторівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Відповідальний секретар:

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Максименко Сергій Дмитрович – академік-секретар відділення психології, вікової фізіології дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології імені Г. С. Костюка.

Левовицький Тадеуш – доктор гуманістичних наук, професор відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти, ректор Вищої педагогічної школи, м. Варшава (Республіка Польща).

Ягієло Ярослав – доктор хабілітований, професор Академії імені Яна Длугоша, м Ченстохова (Республіка Польща).

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія».

Шугаєва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДКОЛЕГІЇ:

Вірна Жанна Петрівна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Гошовський Ярослав Олександрович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Івашкевич Едуард Зенонович – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Камінська Ольга Володимирівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Кулаков Руслан Станіславович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Михальчук Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету.

Назаревич Вікторія В'ячеславівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Немеш Олена Миколаївна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової і педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Павелків Віталій Романович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри вікової та педагогічної психології, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядники: **проф. Р. В. Павелків, проф. Н. В. Корчакова.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ.**

Рецензент: **Журавльова Лариса Петрівна** – доктор психологічних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, завідувач кафедри теоретичної психології та психології розвитку Житомирського державного університету імені І. Франка.

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол № 3 від 28 березня 2019 року).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

4. Журавльова Л. П. Психологія емпатії : монографія / Л. П. Журавльова. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2007. – 328 с.
5. Ічанська О. М. Зв'язок особистісної тривожності та мотивів навчання в студентів-психологів / О. М. Ічанська // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. – Херсон : Гельветика, 2014. – Вип. 2. – С. 62–66.
6. Туркова Д. М. Емпатія як засіб комунікації майбутнього практичного психолога / Д. М. Туркова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. – Херсон : Гельветика, 2014. – Вип. 1. – С. 259–263.

References

1. Derev'yanko S. P. *Характеристики емпатії студентів-психологів* / S. P. Derev'yanko // *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Психологічні науки. – 2015. – Вип. 126. – С. 70–74.
2. Girchuk O. V. *Психологічні умови формування самостійності особистості* / O. V. Girchuk // *Індивідуальність і психологічні умови професій: зб. наук. пр.* – Київ : Аграр Media Grup, 2018. – С. 91–96.
3. Druzhy'nina I. A. *Емпатія у системі професійно важливих якостей майбутніх психологів* / I. A. Druzhy'nina // *Психологія: реальність і перспективи*. – 2015. – Вип. 4. – С. 78–81.
4. Zhuravl'ova L. P. *Психологія емпатії : монографія* / L. P. Zhuravl'ova. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 328 с.
5. Ichanska O. M. *Зв'язок особистісної тривожності та мотивів навчання в студентів-психологів* / O. M. Ichanska // *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Психологічні науки. – Херсон, 2014. – Вип. 2. – С. 62–66.
6. Turkova D. M. *Емпатія як засіб комунікації майбутнього практичного психолога* / D. M. Turkova // *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Психологічні науки. – Херсон, 2014. – Вип. 1. – С. 259–263.

O. Ichanska, O. Girchuk FEATURES OF EMPATHY OF STUDENTS-PSYCHOLOGISTS AT DIFFERENT STAGES OF VOCATIONAL TRAINING

The article presents the results of the study of the empathy of psychology students of different courses of study. The following features are characteristic of first-year students: low indices of all parameters of empathy, with the exception of identification in empathy. They are only situationally able to see the behavior of partners, are not able to act in conditions of lack of objective information about them, have active attitudes that prevent empathy, often try to avoid personal contacts, which makes it difficult for all empathic channels to function. Low rates among 3rd year students dominate only in three parameters of empathy: "emotional channel", "intuitive channel", "attitudes that promote empathy". Third-year students are distinguished by stable averages for most of the parameters of empathy, and high rates of "rational channel of empathy." The comparison made it possible to reveal a significant representation of the indicators of a low level of empathy among the first-year students, which in the 3rd year psychology students somewhat decreases, but has a rather pronounced manifestation. Very low rates of empathy are not characteristic of the sample as a whole or separately for each of the courses of study. Significantly higher in third-year students are indicators of only two parameters of empathy: "a rational channel of empathy" and "attitudes that contribute to empathy." The obtained results show positive but rather insignificant changes, since third or third-year students by most parameters of empathy are dominated by medium or low indicators of empathy.

Key words: *empathy, parameters of empathy, rational channel, emotional channel, intuitive channel, attitudes that contribute to empathy, identification in empathy, level of empathy.*

УДК 316.752:37.091.212

О. В. КАМІНСЬКА, І. А. ДРУЖИНІНА

ДИНАМІКА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ЗВО

Стаття присвячена аналізу психологічних особливостей ціннісних орієнтацій студентів-психологів. Здійснюється аналіз понять «цінності» та «ціннісні орієнтації», визначається вплив системи ціннісних орієнтацій на формування особистості молоді людини, її подальшу життєву спрямованість. Аналізуються психологічні особливості студентської молоді та їх взаємозв'язок з домінуючими ціннісними орієнтаціями. Подано результати емпіричного дослідження, в якому прослідковано динаміку ціннісних орієнтацій студентів-психологів під час навчання у ЗВО.

Прослідковано вплив вимог майбутньої професії на зміст системи ціннісних орієнтацій.

Ключові слова: цінність, ціннісні орієнтації, студентський вік, студент-психолог, молодь, професійна реалізація, самореалізація, особистісний потенціал.

Стаття посвячена аналізу психологічних особливостей ціннісних орієнтацій студентів-психологів. Осуществляється анализ понятий «ценности» и «ценностные ориентации», определяется влияние системы ценностных ориентаций на формирование личности молодого человека, его дальнейшую жизненную позицию. Анализируются психологические особенности студенческой молодежи и их взаимосвязь с доминирующими ценностными ориентациями. Представлены результаты эмпирического исследования, в котором прослежена динамика ценностных ориентаций студентов-психологов. Прослежено влияние требований будущей профессии на содержание системы ценностных ориентаций.

Ключевые слова: ценность, ценностные ориентации, студенческий возраст, студент-психолог, молодежь, профессиональная реализация, самореализация, личностный потенциал.

Постановка проблеми. Проблема формування ціннісних орієнтацій молоді залишається актуальною в сучасному суспільстві, оскільки саме вона зумовлює орієнтацію людини на професійні досягнення, спонукає до побудови сімейних стосунків, забезпечує творчу та особистісну самореалізацію, або ж навпаки, відсутність актуалізації особистісних сенсів призводить до пасивної життєвої позиції, нездатності проявити свій потенціал.

Дослідження системи ціннісних орієнтацій студентів-психологів є цінним в контексті вивчення зміни актуалізованості їх особистісних сенсів та установок, що з них випливають, оскільки професія психолога висуває високі вимоги як до фахових, так і до індивідуальних характеристик її представників, передбачає орієнтацію перш за все на загальнолюдські, гуманістичні цінності, що забезпечує успішне надання психологічної допомоги суб'єктам впливу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Н. І. Іванцев підкреслює важливість дослідження проблеми ціннісних орієнтацій студентів, стверджуючи, що на особливу увагу заслуговують питання детермінації та закономірностей розвитку ціннісних станів свідомості упродовж одного з важливих онтогенетичних етапів життєвого шляху особистості, яким є етап вузівського навчання. Досвід психологічного дослідження особистості студента у новій для нього інституалізованій формі діяльності і в нових умовах оволодіння ним засобами діяльнісного існування свідчить про суттєві трансформації, що відбуваються в цей період у внутрішніх зв'язках особистісної організації, які у свою чергу призводять до появи якісних змін або новоутворень [1].

Поняття «система цінностей» означає предметне втілення системи діяльності та суспільних відносин, які відбивають сутність життєдіяльності, конкретно-історичний образ життя соціальної спільноти. Ціннісні орієнтації виступають в якості стратегічних цілей діяльності та посідають найвищий щабель у мотиваційно-регулятивній системі, оскільки виконують функцію стійкого регулятора поведінки та професійної діяльності, впливають на зміст і спрямованість потреб, мотивів, інтересів особистості [2].

На думку М. В. Шевчук ціннісні орієнтації є одним із найважливіших утворень у структурі свідомості й самосвідомості людини і зумовлюють низку її сутнісних характеристик як особистості. Такі характеристики здебільшого спричиняються тим, що являє собою система цінностей конкретної особистості, який спектр орієнтацій у ній представлено щодо змісту, спрямованості та психологічної вагомості. Не менш суттєвим моментом, що зумовлює психологічну значущість системи цінностей, є її співвіднесеність із конкретно-історичними, суспільно-політичними, ідеологічними умовами, за яких складається певна система ціннісних орієнтацій у суспільстві в цілому та в кожній окремої особистості. Згадані моменти особливо актуальні, коли йдеться про побудову концепцій освіти й виховання молодого покоління і, зокрема, про систему ціннісних орієнтацій як чинника, що детермінує процес становлення особистості громадянина [6].

Н. П. Максимчук відстоює необхідність розглядати цінності як форму відношень між суб'єктом та об'єктом, яка допускає свідоме відтворення суб'єктом ціннісних якостей об'єкта. Дослідниця стверджує, що ціннісні орієнтації є засобом диференціації особистістю об'єктів довкілля за їх значущістю та визначають стійке ставлення суб'єкта до оточуючого світу, яке формується в процесі свідомого вибору ним значущих для нього об'єктів. Джерелом формування ціннісних орієнтацій виступає смисложиттєва активність особистості, що визначає рівень її домагань та орієнтацію в процесі діяльності на досягнення конкретних цілей [2].

Складність аналізу специфіки молодіжного середовища, ролі й становища молоді в суспільстві, її життєвого рівня і соціального самопочуття, характеру адаптації до соціокультурної

системи зумовлена органічним взаємозв'язком ціннісних орієнтацій молоді та соціокультурних перетворень. На думку І. В. Шапошникової цей процес слід розглядати в контексті соціально-культурної ентропії, що є порушенням функціональної цілісності і збалансованості системи, її дисфункцією, що призводить до зниження можливості ефективного регулювання соціального життя людей [5]. Н. П. Панчук досліджуючи ціннісні орієнтації студентів встановив, що в процесі навчання відбувається переоцінка цінностей. Якщо першокурсники вчать переважно тому, що їх приваблює майже вся «палітра» можливостей системи навчання у вузі, то в подальшому студенти починають шукати додаткових цінностей. Найчастіше це забезпечується шляхом активного занурення в нове культурне та соціальне середовище [3].

О. А. Сіпакова стверджує, що основний зміст ідеальної моделі ціннісних орієнтацій сучасних студентів вищих навчальних закладів має включати в себе: збереження життя і здоров'я як вищих життєвих цінностей; першорядність духовно-моральних опор, таких як щастя, любов, хороша сім'я, майбутнє дітей, дружба; освіченість, хороша робота і хороше матеріальне становище; конкурентоспроможність, прагнення до професійної самореалізації, що будується на впевненості в собі, підприємливості, самостійності, завзятості, відповідальності, самовдосконаленні (в умовах появи нових можливостей, жорсткості конкуренції і вимог до професіоналізму); креативність, розвиток своїх здібностей та індивідуальності, збереження духовної незалежності і самоповаги; активні соціальні контакти і соціальна компетентність, тобто встановлення сприятливих відносин у різних сферах соціальної взаємодії, розширення міжособистісних зв'язків, реалізація своєї соціальної ролі (вміння працювати в команді, бачити можливі перспективи кар'єрного росту) [4].

Незважаючи на значну кількість публікацій з піднятої проблеми, особливості динаміки ціннісних орієнтацій студентів-психологів залишаються недостатньо дослідженими.

Формулювання цілей статті:

- встановити домінуючі цінності, що притаманні студентам-психологам;
- визначити відмінності в системі ціннісних орієнтацій студентів першого та четвертого курсу.

Виклад основного матеріалу. З метою вивчення психологічних особливостей ціннісних орієнтацій студентів-психологів було проведено емпіричне дослідження. Воно здійснювалось в Рівненському державному гуманітарному університеті та охопило 50 осіб (25 студентів що навчаються на першому курсі та 25 студентів четвертого курсу). Була використана методика дослідження ціннісних орієнтацій М. Рокіча. Результати емпіричного дослідження подано на рисунку 1. У студентів першого курсу домінуючими є такі цінності: свобода, розваги, хороші друзі, любов, активне життя. Це пояснюється зміною соціальної ситуації – значна частина студентів приїздить на навчання в інше місто, живе в гуртожитку, опиняється поза звичним контролем батьків, що і зумовлює вихід на передній план цінності «свобода». Студент отримує змогу сам розпоряджатися власним життям, контролювати свій розпорядок дня, фінансові витрати тощо, що зумовлює актуалізацію цінності «розваги», оскільки значна частина респондентів прагне надолужити час, коли ці сфери контролювались батьками. Також студентський період сприймається опитуваними як сприятливий час для того, щоб завести багато нових знайомств та побудувати міцні дружні стосунки, що зумовлює вихід на передній план цінності «хороші друзі». Домінуючою також стає цінність «любов», що зумовлюється орієнтацією юнаків на побудову інтимних стосунків з партнером.

Рис. 1. Термінальні цінності (за методикою дослідження ціннісних орієнтацій М. Рокіча)

Серед відкинутих цінностей, що займають останні місця в системі ціннісних орієнтацій першокурсників, опинилися такі: життєва мудрість, краса природи, здоров'я, щасливе сімейне життя. Нівелювання цінності «життєва мудрість» пояснюється тим, що респонденти вважають, що така характеристика є важливою для людей старшого віку, і не є цінною для особистості яка лише починає своє самостійне життя. Цінність «краса природи» також відкидається більшістю респондентів, оскільки в цей період їх естетичні погляди звернені швидше на власну зовнішність, моду, дизайн приміщень тощо. Цінність «щасливе сімейне життя» також опинилась в категорії відкинутих, оскільки більшість першокурсників стверджують, що не готові до сімейного життя, «потрібно спочатку нагулятися», «отримати від життя все», а вже потім думати про укладання шлюбу. Цінність «здоров'я» опинилась в числі останніх, оскільки юнаки зазвичай не концентрують увагу на власному самопочутті, не звертають увагу на симптоми нездужання, стверджуючи, що така поведінка притаманна особам старшого віку.

У студентів четвертого курсу в числі домінуючих опинилися такі цінності: матеріальна забезпеченість, цікава робота, любов, щасливе сімейне життя, суспільне визнання. Прослідковуючи динаміку ціннісних орієнтацій студентів першого та четвертого курсу помітно, що цінність «матеріальна забезпеченість» змістилась з 6 на 1 місце. Це пов'язано з тим, що більшу частину першокурсників все ще забезпечують батьки, тому питання матеріального становища зазвичай ще не набуває для них гостроти. Натомість студенти четвертого курсу часто вже мають підробіток, усвідомлюють наближення завершення навчання та необхідність пошуку роботи, всерйоз задумуються над проблемою фінансового забезпечення подальшого життя.

Цінність «цікава робота» переходить з 11 на 2 позицію та стає в старшокурсників домінуючою. Це пов'язано з тим, що першокурсники мають ще доволі нечітке уявлення про професію, яку вони обрали та її вимоги. Натомість в процесі навчання старшокурсники усвідомлюють специфіку роботи психолога та ступінь своєї відповідності її вимогам, що робить подальший пошук місця роботи більш визначеним. Актуалізується прагнення знайти цікаву роботу, яка приносила б моральне задоволення. Цінність «любов» займає високі позиції як в першокурсників (4), так і в випускників (3), що відображає загальну спрямованість на побудову близьких стосунків з особою протилежної статі.

Значний зсув спостерігається при аналізі місця цінності «щасливе сімейне життя» яка змістилась з 15 на 4 позицію. Це вказує на те, що старшокурсники, особливо дівчата, всерйоз задумуються про укладання шлюбу та розглядають цей аспект як один із визначальних при виборі подальшої життєвої стратегії: залишитися в місті де проходило навчання, чи повернутися додому; вибір роботи тощо.

Серед відкинутих виявились такі цінності старшокурсників: життєва мудрість, краса природи, здоров'я. Такі ж цінності відкидаються першокурсниками, що вказує на відсутність динаміки. Більш глибокий аналіз змін, що відбулися в системі ціннісних орієнтацій студентів, вказує на такі зрушення: зменшує свою актуальність до кінця навчання цінність «хороші друзі» (зсув з 3 на 10 позицію), що пов'язано з орієнтацією випускників на реалізацію в професійній і сімейній сфері, тоді як спілкування з друзями зменшує для респондентів свою значущість, одногрупники часто починають сприйматись як конкуренти, особливо при обмеженій кількості вакантних місць. Значно знижується значущість цінності «розваги» (з 2 на 13 позицію). Якщо першокурсники наділяють розваги надзвичайною значущістю, та вважають, що саме так вони зможуть відчувати «повноту життя», для студентів старших курсів пріоритетними стають інші сфери життя (пошук роботи, шлюбного партнера). Значний зсув спостерігається і при аналізі динаміки цінності «свобода» (з 1 на 12 позицію). Якщо першокурсники розглядали свободу перш за все в контексті життя без контролю батьків, що дозволяло відкрити для себе нові сфери реалізації, випускники певною мірою втрачають відчуття свободи, оскільки повинні включитись в професійне та сімейне життя, що висуває до особистості певний набір вимог.

При аналізі цінності «щастя інших» також спостерігається динаміка (зсув з 14 на 6 позицію). Це пов'язано з усвідомленням специфіки роботи психолога, який покликаний допомагати іншим людям вирішувати проблеми, робити їх життя більш гармонійним і, відповідно, щасливим. До кінця навчання вимоги до професії чітко усвідомлюються випускником та вбудовуються в його систему ціннісних орієнтацій. При подальшому аналізі отриманих результатів були досліджені інструментальні цінності студентів (рис. 2). У першокурсників домінують такі інструментальні цінності: незалежність, високі запити, життєрадісність, сміливість у відстоюванні поглядів.

Актуалізація цінності «незалежність» пов'язана з виходом з під контроль батьків, можливістю самому нести відповідальність за власне життя, самостійно приймати рішення. Домінування цінності «високі запити» зумовлене сприйняттям професії психолога як престижної та

очікуванню значних прибутків при виконанні своїх професійних функцій. Вихід на передній план цінності «життєрадісність» передбачає надання переваги активній життєвій позиції, наявність прагнення розважатися. Актуалізація цінності «сміливість у відстоюванні власних поглядів» можна розглядати як продовження процесу сепарації від батьків, або ж неприйняття авторитетів в цілому. При цьому активне відстоювання власної думки є формою самоствердження та підвищення впевненості в собі.

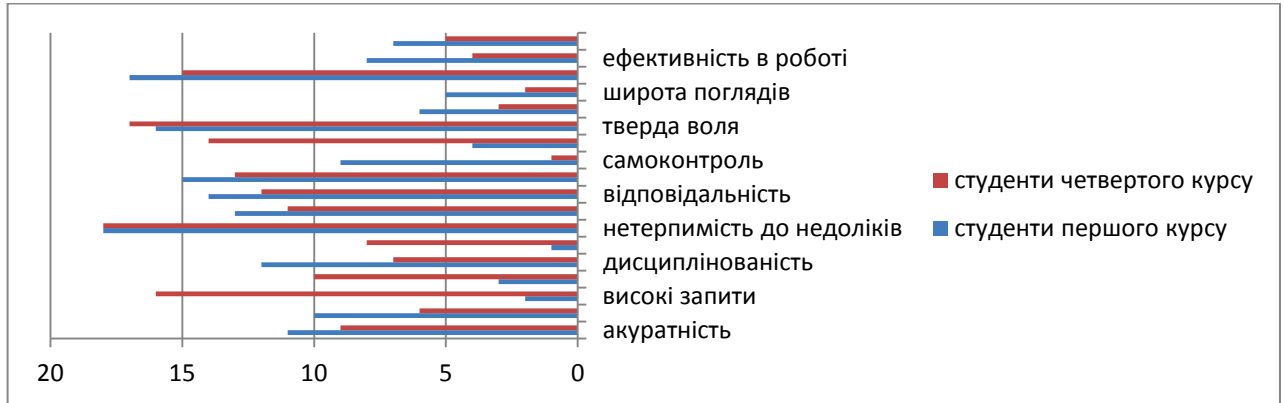

Рис. 2. Інструментальні цінності (за методикою дослідження ціннісних орієнтацій М. Рокіча)

Серед відкинутих опинилися такі цінності: нетерпимість до недоліків, чесність, тверда воля. Неприйняття цінності «нетерпимість до недоліків» узгоджується з вимогами майбутньої професійної ролі психолога, що передбачає толерантне ставлення до будь-якої категорії клієнтів та орієнтацію на їх сильні сторони, а не недоліки. Нівелювання цінності «чесність» може бути відголоском переживання респондентами підліткової кризи, що супроводжується закритістю та потаємністю, особливо при спілкуванні з домінуючими дорослими. Іншою причиною є те, що першокурсники не вважають чесність однією з професійних вимог, що висувуються до психолога, пояснюючи це тим, що він часто змушений «згладжувати гострі кути, та говорити клієнту не правду в чистому вигляді, а лише те, що він здатен прийняти». Цінність «тверда воля» також відкидається респондентами, оскільки вона пов'язується ними з переважанням домінантної позиції, що не є бажаним при роботі психолога з клієнтом.

Аналіз даних старшокурсників дозволив виявити, що в них домінують такі інструментальні цінності: самоконтроль, широта поглядів, терпимість, ефективність діяльності. Спостерігається зсув цінності «самоконтроль» з 9 на 1 позицію, тобто випускники значно більше уваги приділяють контролю власних емоційних проявів та дій, вважаючи це однією з умов успішної професійної діяльності. При аналізі цінності «широта поглядів» також спостерігається певний зсув (з 5 на 2 позицію). Тобто старшокурсники сприймають цю характеристику як професійно важливу та прагнуть її розвинути, оцінюючи як запоруку не лише професійного, але й інтелектуального зростання в цілому.

Цінність «терпимість» перейшла з 6 на 3 позицію, що вказує на усвідомлення старшокурсниками її вагомості, особливо в контексті виконання функцій психолога, що передбачає толерантне ставлення до всіх категорій осіб. Спостерігається динаміка цінності «ефективність діяльності», що змінила своє положення з 8 на 4 позицію. Тобто старшокурсники більшою мірою орієнтуються на результат діяльності, порівняно зі студентами, які тільки розпочинають навчання.

Серед відкинутих цінностей старшокурсників опинилися: нетерпимість до недоліків, тверда воля, високі запити. Значна динаміка спостерігається при аналізі цінності «високі запити», що змістилась з 2 на 16 позицію. Це пояснюється тим, що у першокурсників сформовані ідеалістичні погляди на обрану професію, при яких завищується як її суспільна значущість, так і прибутки, які отримують її представники. В процесі навчання ці ілюзії зменшуються і в студента поступово формується реальне сприйняття майбутньої професії, з усвідомленням її плюсів і мінусів. Також в старшокурсників підвищується значущість таких цінностей, як вихованість, дисциплінованість, терпимість, чутливість. Натомість спостерігається зниження актуальності таких цінностей: життєрадісність, сміливість у відстоюванні власної думки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Система ціннісних орієнтацій є динамічним утворенням, на яку чинять вплив як зовнішні так і внутрішні фактори, одним з яких є навчання в ЗВО. Якщо на початку навчання студенти демонструють орієнтацію на активне життя,

свободу, розваги, встановлення дружних зв'язків, то наприкінці навчання серед термінальних цінностей домінує матеріальна забезпеченість, цікава робота, любов, щасливе сімейне життя, суспільне визнання. Серед інструментальних цінностей першокурсників актуалізованими є незалежність, високі запити, життєрадісність, сміливість у відстоюванні поглядів, натомість в старшокурсників домінують самоконтроль, широта поглядів, терпимість, ефективність діяльності. На визрівання позиції майбутнього фахівця вказує зростання значущості таких цінностей як терпимість та чутливість, оскільки вони сприймаються як значущі в контексті виконання психологом своїх професійних функцій.

Перспективним напрямком дослідження є вивчення особливостей системи цінних орієнтацій серед інших вікових категорій.

Список використаних джерел

1. Іванцев Н. І. Динаміка ціннісних орієнтацій студентської молоді протягом професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Н. І. Іванцев. – Київ, 2001. – 36 с.
2. Максимчук Н. П. Психологічні особливості становлення ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Н. П. Максимчук. – Київ, 2000. – 25 с.
3. Панчук Н. П. Ціннісні орієнтації як системоутворюючий фактор соціально активної позиції майбутнього фахівця / Н. П. Панчук // Проблеми сучасної психології. – 2013. – Вип. 21. – С. 17–19.
4. Сіпакова О. А. Ціннісні орієнтації студентської молоді / О. А. Сіпакова // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – 2014. – № 3 (24). – С. 12–15.
5. Шапошникова І. В. Формування ціннісних орієнтацій сучасної молоді / І. В. Шапошникова // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. – 2013. – Вип. 57. – С. 27–30.
6. Шевчук М. В. Психологічні механізми трансформації ціннісних орієнтацій студентської молоді : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / М. В. Шевчук. – Київ, 2000. – 27 с.

References

1. Ivancev N. I. Dy`namika cinnisny`x oriyentacij students`koyi molodi protyagom profesijnoyi pidgotovky` : avtoref. dy`s. ... kand. psy`xol. nauk : 19.00.07 / N. I. Ivancev. – Kyiv, 2001. – 36 s.
2. Maksy`mchuk N. P. Psy`xologichni osobly`vosti stanovlennya cinnisny`x oriyentacij majbutn`ogo vchy`telya u procesi profesijnoyi pidgotovky` : avtoref. dy`s. ... kand. psy`xol. nauk : 19.00.07 / N. P. Maksy`mchuk. – Kyiv, 2000. – 25 s.
3. Panchuk N. P. Cinnisni oriyentaciyi yak sy`stemoutvoryuyuchy`j faktor social`no akty`vnoyi pozy`ciyi majbutn`ogo faxivcya / N. P. Panchuk // Problemy` suchasnoyi psy`xologiyi. – 2013. – Vy`p. 21. – S. 17–19.
4. Sipakova O. A. Cinnisni oriyentaciyi students`koyi molodi / O. A. Sipakova // Aktual`ni problemy` sociologiyi, psy`xologiyi, pedagogiky`. – 2014. – № 3 (24). – S. 12–15.
5. Shaposhny`kova I. V. Formuvannya cinnisny`x oriyentacij suchasnoyi molodi / I. V. Shaposhny`kova // Social`ni texnologiyi: aktual`ni problemy` teoriyi ta prakty`ky`. – 2013. – Vy`p. 57. – S. 27–30.
6. Shevchuk M. V. Psy`xologichni mexanizmy` transformaciyi cinnisny`x oriyentacij students`koyi molodi : avtoref. dy`s. ... kand. psy`xol. nauk : 19.00.01 / M. V. Shevchuk. – Kyiv, 2000. – 27 s.

O. V. Kaminska, I. A. Druzhynina DYNAMICS OF VALUABLE ORIENTATIONS OF STUDENTS-PSYCHOLOGISTS AT EDUCATION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTE

The article is devoted to the analysis of psychological peculiarities of value orientations of students-psychologists. The analysis of the concepts of "values" and "value orientations" is carried out, the influence of the system of value orientations on the formation of the personality of the young person, his further life orientation is determined. The psychological peculiarities of student youth and their interrelation with dominant value orientations are analyzed. The results of empirical research, which follows the dynamics of value orientations of students-psychologists of the first and fourth year courses, are presented. The impact of the requirements of the future profession on the content of the system of value orientations has been studied. It is established that the system of value orientations is a dynamic entity, influenced both by external and internal factors, one of which is learning. If at the beginning of the study students demonstrate an orientation towards active life, freedom, entertainment, and the establishment of friendly ties, at the end of training among the terminal values, material security, interesting work, love, happy family life, public recognition prevails. Among the instrumental values of the first-year students are the actualized ones: independence, high queries, cheerfulness, courage in advocating opinions, while in the upper course students are

dominated by self-control, breadth of perspectives, tolerance, and performance. The emergence of the position of a future specialist indicates an increase in the value of such values as tolerance and sensitivity, since they are perceived as significant in the context of the fulfillment of their professional functions by the psychologist.

Key words: *value, value orientations, student age, student-psychologist, youth, professional realization, self-realization, personal potential.*

УДК 159.92

К. І. КАМШЕКО

ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ГОМОСЕСУАЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті проаналізовано та узагальнено основні підходи до дослідження проблеми суб'єктивного благополуччя для людей гомосексуальної орієнтації. Суб'єктивне благополуччя розглядається з точки зору її внутрішньої структури – когнітивного, афективного та поведінкового компонентів. Спираючись на відомі дослідження побудовано теоретичну модель дослідження проблеми суб'єктивного благополуччя для гомосексуалів.

Ключові слова: *суб'єктивне благополуччя, гомосексуальні особистості, гедоністичний підхід, евдемонічний підхід, компоненти, оцінка, задоволеність життям, емоційний комфорт.*

В статье проанализированы и обобщены основные подходы к исследованию проблемы субъективного благополучия для людей гомосексуальной ориентации. Субъективное благополучие рассматривается с точки зрения ее внутренней структуры - когнитивного, аффективного и поведенческого компонентов. Опираясь на известные исследования построена теоретическая модель исследования проблемы субъективного благополучия для гомосексуалов.

Ключевые слова: *субъективное благополучие, гомосексуальные личности, гедонистический подход, евдемоничный подход, компоненты, оценка, удовлетворенность жизнью, эмоциональный комфорт.*

Постановка проблеми. Поступ суспільно-політичних перетворень вітчизняного соціуму актуалізував чимало проблем, зокрема плюральності, толерантності як способу співіснування соціальних груп різної генези та предметної спрямованості. Серед них, чільне місце посідають нові спільноти, наприклад, віртуальні, або спільноти нетрадиційної сексуальної орієнтованості, зокрема, гомосексуальної. Проблема інтеграції її у соціум пов'язана зі зміною ціннісних детермінант співіснування людей як у міжгруповому вимірі, так і у внутрішньогруповому. Тому проблема критеріїв, індикаторів, змісту благополуччя гомосексуальної особистості є актуальною на часі.

Проблема психологічного змісту суб'єктивного благополуччя особистості розробляється у зарубіжній та вітчизняній науці. Вважають, що воно демонструє своєрідне «співвідношення особистості з життям», на яке впливають внутрішні (ціннісні і смислові утворення особистості, соціально-психологічні установки, стратегії поведінки) і зовнішні (умови соціалізації) чинники (К. О. Абульханова-Славська). Проблема суб'єктивного благополуччя детального розгляду дістала в сучасних дослідженнях (Г. Пучкової, В. Духневича, Е. Кологривової, Л. Кулікова, Р. Шаміонова) та інших. Йдеться про суб'єктивну оцінку якості життя серед різних груп населення, наприклад, у літніх людей (Л. Ратманська, М. Розенбаум), у менеджерів (О. Старченкова), у студентів (Г. Баранова), у дітей (Л. Шестопалова), у внутрішньо переміщених осіб (М. Бельські, В. Гриценко) тощо. Проте достатньо поодинокими залишаються розробки проблеми суб'єктивного благополуччя у групах осіб з гомосексуальною орієнтацією.

У цілому дослідження гомосексуальності у вітчизняній та зарубіжній науці пройшли ряд етапів: від стигматизації і патологізації – до спроб феноменологічного опису явища. У наш час гомосексуальність виключено із списку психічних розладів. Фахівцями визнано, що гомосексуальна орієнтація не є хворобливим станом та не є соціально небезпечною формою поведінки.

У класичній зарубіжній психології окремі аспекти цієї проблеми розглядалися в ході обґрунтування теорій формування гомосексуальної орієнтації людини (З. Фрейд, К. Хорні, Ф. Келмен, Н. Глед'ю, Р. Байбер, Дж. Хайді, Дж. Мані, Д. Ісаєв), при вивченні критеріїв гомосексуальної активності (А. Кінзі), проходження психосоціальних криз в юнацькому віці (Е. Еріксоном) та вікових особливостей процесу формування гомосексуальної орієнтації (І. Коном). У сучасних зарубіжних дослідженнях йдеться про особливості психологічних проблем гомосексуалів

З М І С Т

Павелків Р.В. Рефлексія як механізм особистісно-професійного становлення майбутніх вчителів.....	5
Артемова О.І. Соціально-психологічні чинники входження молоді у субкультурний простір.....	11
Бабій М. Ф. Розвиток інтелектуальних здібностей у процесі навчально-ігрової взаємодії.....	15
Безлюна В.І., Осмак Л.П. Психологічний аналіз стратегій міжособистісної взаємодії підлітків.....	20
Богач О.В., Кіршо С.М. Психологічні передумови порушення академічної доброчесності у студентській спільноті.....	26
Волинець Н.В. Порівняльний аналіз особливостей особистісного благополуччя прикордонників та фахівців інших професійних спільнот в залежності від стажу роботи.....	33
Вронська В.М. Особливості психологічної компетентності медичної сестри дошкільного навчального закладу.....	41
Главінська О.Д., Новік Л.О. Усвідомлення майбутніми психологами професійної належності.....	45
Дерев'яно Н.З. Роль інклюзивного освітнього середовища для розвитку просоціальної поведінки підлітків.....	50
Джеджер К.В. Комунікативні уміння як чинник конкурентоспроможності майбутнього вихователя.....	55
Джеджер О.В. Емоційне переживання як детермінуючий чинник результативності навчальної діяльності студентів.....	60
Журавльова Л.П., Мужанова Н.В. Динаміка ціннісно-сислової сфери учасників субкультур.....	66
Злагодух В.В., Буняк А.С. Психологічні особливості самоставлення у підлітків з проявами віктимної поведінки.....	71
Ivashkevych E., Yatsjuryk A. The diagnostics of the development of social intelligence of the person using proverbs and sayings.....	77
Ічанська О.М., Гірчук О.В. Особливості емпатії студентів-психологів на різних етапах професійної підготовки.....	82
Камінська О.В., Дружиніна І.А. Динаміка ціннісних орієнтацій студентів-психологів під час навчання у ЗВО.....	87
Камшеко К.І. Теоретична модель суб'єктивного благополуччя гомосексуальної особистості.....	93
Каряка І.В. Гендерні ознаки прояву стресостійкості працівників авіаційних організацій.....	98
Кириченко В.В. Інваріантна модель фахових компетентностей державного службовця.....	103
Корчакова Н.В. Психологічні механізми вікової генези просоціальності особистості.....	108
Коць М.О., Ятчук Т.М. Специфіка діагностики особистісної сфери підлітків з особливими освітніми потребами.....	115
Кравченко С.І. Трактатування явищ суспільної єдності в сучасній психології.....	121
Крижановська З.Ю., Мірченко С. Мотиваційний компонент самореалізації в спортивній діяльності.....	127
Кулакова Л.М., Кулаков Р.С. Гідність та мораль: філософсько-психологічний зміст.....	131
Литвиненко С.А., Ямницький В.М. Психотерапія дітей та підлітків: традиції та сучасні підходи.....	137
Магдисюк Л.І., Павлова Б.В., Пасічко В.В. Міжособистісне спілкування та його вплив на функціонування осіб пізньої зрілості.....	142
Магдисюк Л.І., Рубцова І.О. Психологічні особливості виникнення тривожності у безробітних.....	147
Маслова В.А. Соціально-психологічні чинники забезпечення саморегуляції емоційних станів менеджерів освіти.....	152
Михальчук Н.О., Примачок Л.Л. Психологічні особливості корекції психомоторних розладів у хворих із ішемічним інсультом.....	158
Мушкета Р., Кіндрат П.В., Демчук О.О. Педагогічні впливи у спортивних неформальних угрупованнях як метод соціалізації молоді.....	164
Назаревич В.В., П'ясецька О.В. Остракізовані ознаки аутоагресивної поведінки підлітків.....	168
Павелків В.Р. Зміна рівня вираженості особистості деструкцій у представників молодіжних субкультур після впровадження превентивно-корекційної роботи.....	176
Подкопасва Ю.В., Гірчук О.В. Умови формування та трансформації самоставлення у дітей і підлітків.....	184
Рудь Г.В. Дослідження феномену прокрастинації в юнацькому віці.....	190

Сечейко О. В. Динаміка прогнозування персонального професійного майбутнього студентами-психологами.....	196
Скрипка А.І. Теоретико-методологічні проблеми дослідження ставлення підлітків до учасників булінгу (на прикладі учнів військового ліцею).....	203
Созонюк О. С. Методологічні основи структурно-функціональної моделі психологічної культури вчителя початкової школи.....	207
Сторож О. В. Теоретичний аналіз етапів творчої соціалізації особистості.....	212
Трибулькевич К. Г. Молодіжні організації та субкультури в українській незалежній державі: потенціал впливу на становлення особистості студентського лідера.....	217
Хомич І. С. Особливості соціально-психологічної компетентності молодших школярів у сфері нормовідповідності власної поведінки.....	223
Шевченко Р. П. Субдепрессивное состояние у студентов высших учебных заведений специальности морского и речного транспорта.....	228
Яцина О. Ф. Практики батьківства і «не-батьківства»: реалії постмодерної соціальності.....	233
Відомості про авторів	240

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 12

Упорядники:

проф. Павелків Р. В., проф. Корчакова Н. В.

Науково-бібліографічне редагування:

наукова бібліотека РДГУ

П-86 **Психологія: реальність і перспективи:** зб. наук. пр. Вип. 12 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова ; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2019. – 244 с.

УДК 159.9+316.6

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2019

Підписано до друку 28.05.2019 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний. Гарнітура "Times New Roman". Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 28,37. Наклад 300. Зам. № 42.

Надруковано в друкарні видавництва «Волинські обереги».

м. Рівне, вул.16 Липня, 38;тел./факс (0362) 62-03-97

e-mail:oberegi97@ukr.net

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ДК №270 від 07.12.2000 р.